

Univerzitet u Novom Sadu

ACIMSI RODNE STUDIJE

UVOD U RODNE STUDIJE

**ŽENA SA INVALIDITETOM
U STRANOJ KINEMATOGRAFIJI**

-esej-

MENTORKE:

Prof. Dr Ana Dević
Prof. Dr Slobodanka Markov

STUDENTKINJA:

Milesa Milinković
br. Indexa RS 005

SADRŽAJ

<u>SADRŽAJ</u>	<u>2</u>
<u>SAŽETAK:.....</u>	<u>3</u>
<u>UVOD.....</u>	<u>3</u>
<u>FEMINISTIČKA TEORIJA INVALIDNOSTI.....</u>	<u>5</u>
<u>ŽENE SA INVALIDITETOM NA FILMU.....</u>	<u>8</u>
<u>ZAKLJUČAK.....</u>	<u>12</u>
<u>LITERATURA</u>	<u>15</u>

SAŽETAK:

U radu raspravljam o načinu na koji su žene sa invaliditetom prikazane u tri filma novijeg datuma: Veridba je dugo trajala (Francuska 2004.), Oasis (J. Koreja 2002.), i Snežni kolač (Kanada, V. Britanija 2006.) a kroz prizmu feminističke teorije invalidnosti. Zaključujem da ova tri filma suptilno održavaju stereotipe o ženama sa invaliditetom, najviše se usmeravajući na njihov rod.

UVOD

Moderna politička teorija tvrdi da se na temeljima jednake moralne vrednosti svih ljudi gradi socijalna inkluzija. Ideal univerzalnog građanstva sa jedne strane - ističe šta je to zajedničko svim ljudima a sa druge zahteva jednak tretman u smislu da su zakoni i pravila slepi za individualne i grupne različitosti. Međutim, feministička kritika građanstva ukazuje da je realnost drugačija - i pored koncepta univerzalnosti neke grupe građanstva su privilegovane a druge i dalje ugnjetavane. Postavlja se pitanje da li to što su zakoni i pravila slepi za individualne i grupne različitosti nužno znači jednakost tretmana? Iris Marion Young (1989) podseća da dominantne grupe određuju norme, standarde, propisuju „normalnost“ i da je feministička kritika usmerena upravo na to da te norme, standardi odgovaraju načinu života tipičnom za muškarca a da se od žene očekuje samo prilagođavanje tim propisanostima¹. Ovde ukazujem i na to da kada su osobe sa invaliditetom u pitanju (posebno žene sa invaliditetom) zahtev za prilagođavanjem datostima društva predstavlja još veći stepen opresije. Na primer, žene su predominantno viđene u privatnoj sferi, gde njihova opasna heteroseksualnost mora biti neukaljana i ograničena brakom. Međutim ženama sa invaliditetom se seksualnost – odriče i pred njih se stavljaju potpuno drugačija očekivanja. Ovakav drugačiji-dvostruko opresivni tretman žena sa invaliditetom već dugi niz godina je predmet mog interesovanja i nastojanja da ga sagledavam iz raznih perspektiva i u različitim oblastima. Oblast koju ovim radom nastojim promisliti je prezentacija žene sa invaliditetom u filmu kao mediju namenjenom širokoj populaciji koji ima moć da kreira i održava poželjne vrednosti i stanje stvari u društvu.

Teorijski i kognitivni okvir iz kog promišljam ovaj rad je *feministička teorija invalidnosti* polazeći iz pretpostavke da upravo ova teorija objašnjava fenomen dvostruke

¹ I.M. Young predlaže diferencirano građanstvo i posebna prava za pojedine grupe kako bi se smanjilo ugnjetavanje a povećale mogućnosti.

diskriminacije žena sa invaliditetom na naučnom nivou. Takođe, pozivam se i na *lično iskustvo* koje feministička epistemologija prepoznaje i predlaže kao princip i način sticanja znanja koji je nastao na osnovu rasprave o tome da li je rod mislioca ili misliteljke epistemološki značajan odnosno da li naš rod utiče na to kako vidimo, razumemo i interpretiramo stvarnost? (Milojević 2010). Prema odlikama feminističke epistemologije (Milojević 2010) ne samo da rod utiče na našu percepciju i promišljanje već i neki drugi elementi identiteta – kao što su rasa, etnicitet, invalidnost, otuda i neki feminizmi i teorije poput Crnog feminizma, Čikana feminizma, Afrikana ženizma ‘womanism’, motherisma, i na kraju (ili na početku) i feminističke teorije invalidnosti.

Imajući u vidu karakteristike feminističke metodologije da „istraživanje mora biti usmereno ka koristi ženskog roda i da formulisanje problema vrši u skladu sa iskustvima i perspektivama žena kao društvene grupe; da se istraživanja usmeravaju na probleme koje one smatraju značajnima“ (Milojević 2010), smatram da ću ovim radom koji uključuje perspektivu žene sa invaliditetom doprineti feminističkom diskursu.

FEMINISTIČKA TEORIJA INVALIDNOSTI

Feministička teorija ispituje kako se sistemi kao što su rod, rasa, etnicitet, mogućnosti, seksualnost i klasa međusobno konstrišu i utiču jedni na druge. Feministička teorija invalidnosti proširuje feminističku teoriju na oblast invalidnosti a teorije invalidnosti promišlja iz aspekta feminističke misli i kao takva predstavlja svojevrsan benefit za obe oblasti. Pitanja invaliditeta i roda u istom kontekstu su počela da se promišljaju u Americi osamdesetih godina prošlog veka, pre svega na feminističkim konferencijama. Do tada feminističke analize nisu uključivalae iskustva žena sa invaliditetom. Invaliditet oblikuje i komplikuje rodni indetitet žena sa invaliditetom i zato je invalidnost feminističko pitanje.

Rosemarie Garland-Thomson (2002), smatra da rodne studije odnosno znanja iz feminističkih teorija produbljuju uvide, metode i perspektive studijima invalidnosti a s druge strane feminističke teorije bi trebalo da prepoznaju invalidnost i identitete koji menjaju kategoriju žene.

Invalidnost je kao i rod koncept koji produbljuje sve aspekte kulture: institucije, društvene identitete, kulturne prakse, političke pozicije, istorijske zajednice itd. Feministička teorija invalidnosti promišlja o raznim fenomenima – pitanjima kao što su univerzalnost kategorije žene, status živog bića, tela, politika prisutnosti medikalizacije tela, društvena konstrukcija roda, privilegija normalnosti, seksualnost, društvena konstruisanost identiteta, posvećenost inkluziji. Ova teorija se naslanja na široko razumevanje invalidnosti kao prodirući kulturni sistem koji obeležava – žigoše određene oblike telesnih različitosti i koji istovremeno ima potencijal da podstiče kritičke politike.

Premisa feminističke teorije invalidnosti je da invalidnost, kao i rod nije prirodno stanje telesne inferiornosti, nepodesnosti, nesreće itd. već je kulturološka pretpostavka. Takva pretpostavka je u skladu sa socijalno konstruktivističkim pristupom, dominantnim u okviru feminističke teorije, pogotovo u okviru savremenih feminističkih teorijskih orijetnacija. U skladu sa tim, poređenje tela invalidnost-neinvalidnost je kulturološko, a ne biološko i ulazi u formacije kulture, dajući legitimitet nejednakoj distribuciji resursa, moći, statusa u društvu i sl. Termin invalidnost je širok pojam koji obuhvata skup ideoloških kategorija (bolestan, deformisan, lud, ružan, osakaćen, žalostan, nenormalan, debilan) koji obezvređuju ljude, omalavažavajući tela koja se ne uklapaju u kulturne standarde (Garland-Thomson 2002).

Della Perry i Ruth Keszia Whitesid (1995) postavljaju pitanje ko odlučuje o kategorizaciji sposoban-nesposoban². I upravo feministička teorija invalidnosti dekonstruiše termin *invalidnost* zbacivanjem dominantne pretpostavke da invaliditet znači „nešto pogrešno s nekim“.

Zajednička nit invalidnosti i ženstvenosti je to što su i jedna i druga kategorija u zapadnoj filozofskoj misli viđene i promišljane kao „odstupanje od cenjenih standarda, žene su nakazni muškarci, urođeno deformisani“. Žene su od Aristotela – drugost, nesavršenost. Osobe sa invaliditetom takođe. Žene, osobe sa invaliditetom, osobe tamnije boje kože treba da budu zavisni, ranjivi i nekompletni. Ženstvenost i rasa su oblici invalidnosti. Žene i osobe sa invaliditetom su prikazani kao bespomoćni, slabi, nesposobnih tela i umova Garland-Thomson (2002).

Sistemi kao što su rod, invaliditet, etnicitet, klasa su izloženi društvenom pritisku „disciplinovanju“ kroz dva kulturna diskursa: medicinu i pojavnost. Feministička teorija invalidnosti nudi opširne analize i kritike o tome kako se u savremenom društvu žensko telo medicinalizuje, kako se bolest orodnjava i kakve su posledice.³

Kada govorimo o indentitetu, feministička teorija kaže da nijedna žena nije samo žena već da i drugi faktori kao što su rasa, etnicitet, klasa, zdravstveno stanje igraju ključnu ulogu prilikom definisanja identiteta. Invalidnost je, prema feminističkoj teoriji invalidnosti jedan od vektora identiteta koji prekida jedinstvo klasifikacije žene i izaziva prvenstvo roda kao monolitne kategorije.

Žene sa invaliditetom su obeležene i isključene. Relativna privilegija normativne ženstvenosti se često negira ženama sa invaliditetom. Kulturni stereotipi vide ženu sa invaliditetom kao aseksualnu, nesposobnu da rađa, zavisnu, neprivlačnu, izdvojenu iz sfere ženskosti i ženske lepote. Porodične rodne uloge koje se nameću ženama, ne nameću se i ženama sa invaliditetom.

U prilog ovoj tezi citiraću Matheson, L. (2003) “Biti žena sa invaliditetom je u očima mnogih, biti manje od žene, manje od osobe bez invaliditeta. Ova razlika je neosnovana i proizvoljna i primenjuje se čim ljudi otkriju da ste osoba sa invaliditetom. Ljudi ne žele da znaju ništa više-znanje da nešto nije u redu sa vama je sasvim dovoljna.“

² Able/disable

³ Npr. u devetnaestom veku korseti su disciplinovali žensko telo, ukalupljivali ga u neke standarde lepote što je često i dovodilo do invaliditeta. Zatim, estetska i rekonstruktivna hirurgija kao prekranje u „dobra tela“, po idealu normalnosti i lepote

Već vekovima, žene su vaspitavane da budu poslušne, tihe, da trpe. Invalidnost dodatno otežava situaciju. Charlotte Caron i Gail Christy (1997) navode da je asertivnost kao osobina zauzimanja za sebe, za žene sa invaliditetom često diskutabilna, naročito prema onima od kojih su na neki način zavisne-prema porodici, prijateljima, pružaocima brige i nege, jer izolacija postoji kao konstantna moguća posledica „konfrotacije“. Ispoljavanje emocija poput ljutnje žene sa invaliditetom kao da ne smeju sebi da dozvole. Zbog toga je ljutnja često potisnuta i/ili okrenuta ka sebi.

Feministička teorija raspravlja i pitanje prava na kontrolu nad sopstvenim telom. Feministička teorija invalidnosti kritikuje abortus koji je često način da se spreči rađanje ženske dece ali i dece sa invaliditetom što predstavlja svojevrsan genocid. Prenatalni testovi, abortusi fetusa za koje se ustanovi da će deca imati invaliditet predstavljaju svojevrsnu poruku društva - „invaliditet se ne toleriše!“. Sterilizacija žena sa invaliditetom („zbog moguće naslednosti bolesti ili invalidnosti“), pritisak društva na žene da se podvrgnu prenatalnim testovima i da abortiraju predstavlja genocid nad osobama sa invaliditetom. Abortusi su postali gotovo rutinski sa tendencijom povećavanja⁴ (Hume, 1996).

Treći talas feminizma telo stavlja u centar. „Preispituju se ličan život i odnosi sa drugim ljudima, seksualnost, porodično nasilje i nasilje nad ženama, pravo na abortus i kontracepciju“ (Milojević, 2010).

Suzan Wendell (1993) raspravlja o feminizmu, invalidnosti i transcendenciji tela na neki način kritikuje feminističku hvalu tela i podseća da je telo za žene sa invaliditetom često izvor bola, frustracije, patnje i da iskustva žena sa invaliditetom nisu uključena u feminističko promišljanje tela.

Kako navodi Wendellova, feministički ideal iskustva u ženskom telu kao izvora užitka, zadovoljstva i osećanja povezanosti je ideal u kom žene sa invaliditetom često ne mogu da učestvuju. Kao što sam pomenula, kulturni stereotipi vide ženu sa invaliditetom kao aseksualnu, nesposobnu da rađa, zavisnu, neprivlačnu, izdvojenu iz sfere ženskosti i ženske lepote, dok treći talas feminizma promovise ideju da „sopstveno seksualno objektiviranje kako bi se tim putem povećala lična moć nije kontradiktorno sa ciljevima feminizma, već logično produženje feminističkih zahteva“ (Milojević, 2010). Ovo potvrđuje kritiku teoretičara i teoretičarki feminističke teorije invalidnosti da iskustva žena

⁴ U Holandiji se desila javna rasprava o slučaju kada je izvršen abortus dva fetusa za koja je bilo dijagnostikovano da će u srednjim godinama imati problema sa vidom i možda oslepeti (Hume 1996)

sa invaliditetom nisu uključena u feminističko promišljanje tela (Garland Thomson 2002; Wendell 1993 i dr.) .

Kritika drugog talasa feminizma se prema Milojević (2010) usmerila i na krutu binarnu podelu između uma i tela, razuma i emocija, objektivnog i subjektivnog, stvarnosti i iluzije/percepcije, koja je karakterisala racionalno/empirijsku pozitivističku struju. Pogotovo je kritikovan hijerarhijski i rodni karakter ove podele, gde su se um, razum, objektivno i stvarnost istovremeno više vrednovali i pripisivali muškom rodu. Feminizam kritikuje ideal tela, dihotomiju telo um, grčke i hrišćanske postavke o telu kao izvoru želja i slabosti, transcendenciju tela kao glavnog sastojka moralne savršenosti.

Međutim, Wendellova napominje da osobe sa invaliditetom često trpe bolove ili nisu u mogućnosti da sami upravljaju sopstvenim telom. Hronični bolovi često oblikuju svakodnevno funkcionisanje a pojačani akutni zahtevaju kompletnu reorganizaciju života delujući na druge aspekte života i na sveopšte stanje organizma. Telo koje bez najave dekonstruiše svakodnevnicu žene sa invaliditetom može biti izvor pojačanog stresa što opet dalje utiče na telo. Da bi prevazišli ove teškoće žene sa invaliditetom emocionalno distanciraju sebe od sopstvenog tela. Takođe, osobe sa invaliditetom ne žele da budu identifikovane sa slabošću, nesposobnošću ili bolesti svog tela (otuda i naziv osobe sa invaliditetom a ne invalid, invalidna osoba, invalidno lice) jer kad okolina vidi celu osobu kao invalidnu, prenebregavaju se i ne uzimaju u obzir sposobnosti te osobe. To zapravo znači da je za osobe sa invaliditetom transcendencija tela nužnost samoodržanja.

Dakle, da zaključimo feministička teorija invalidnosti sagledava rod i invalidnost kroz jednu novu prizmu iskustva i promišljanja. To nije zbir teorija već kvalitativno nova misao.

ŽENE SA INVALIDITETOM NA FILMU

Prikupljajući podatke o naslovima filmova u kojima se prikazuju osobe sa invaliditetom sa posebnim osvrtom na žene sa invaliditetom, nisam mogla a da ne primetim da su osobe sa invaliditetom u većem broju filmova *muškog pola*. Kao simbol invalidnosti u filmovima dominiraju invalidska kolica. Glumci nisu osobe sa invaliditetom a invalidska kolica omogućavaju da osoba izgleda kao da ima invaliditet ali da, ipak izgleda “normalno”. Invalidnost u filmu zapravo jeste način da se predstave ideje i motivi: zavisnosti, nedostatka autonomije, tragedija... Diskutujući veću predstavnost muškaraca u ulozi osoba sa invaliditetom Jenny Morris (1991) smatra da “žene ne moraju da budu

prikazane kao osobe sa invaliditetom da bi prikazale ranjivost i zavisnost... pošto se žene svakako smatraju zavisnima pa nema svrhe praviti filmove o *njenim* borbama sa invaliditetom... ženi invaliditet i ne znači-ne menja ništa.“ Alison Harnett (2000) diskutujući o slici invalidnosti na televiziji navodi da su osobe sa invaliditetom prikazane ili kao nepopravljivo loše, zli osvetnici i sl. ili kao neki „supercrrips“ u slobodnom prevodu superbogalji koji su postigli neverovatne uspehe „uprkos svim nedaćama i tragedijama koje su ih zadesile“.

Dakle, moje pitanje glasi - kako su predstavljene, šta simbolizuju žene sa invaliditetom u filmovima koje sam analizirala? Za analizu izabrala sam tri filma na osnovu kojih ću pokušati da donesem zaključak - kako društvo vidi i kako se odnosi prema ženama sa invaliditetom.

Veridba je dugo trajala (Francuski film iz 2004. godine).

Početak filma - muškarci koji u prvom svetskom ratu odbijaju da ratuju i samopovređuju se u nadi da će biti otpušteni iz vojske koji međutim, bivaju osuđeni na smrt i poslani na tzv. „Ničiju zemlju“, prostor bez zaklona između dve vojske podsetio me na *Ženski princip*, princip samilosti/empatije, princip koji odbija da ratuje i time odbija da pothranjuje patrijahalnu kulturu agresivnosti i dokazivanja nadmoći i snage.

Matilda je dvadesetogodišnja francuskinja sa dečjom paralizom čiji hod podseća na hod-korak po korak. Ovakav hod simbolizuje njenu potragu za verenikom nestalim u ratu (na „Ničijoj zemlji“) u kojoj se ona postepeno (korak po korak) približava istini. Matilda je prikazana kao 'obična' devojka koja ima i svoja erotična maštanja tokom kojih se bez zadržke-samozadovoljava i koja se ulepšava za ljubljenog. Njena različitost u odnosu na njene vršnjakinje je samo u „otežanom“ hodu. Ona stiže na sva mesta koja poželi da dosegne. Njena upornost da nađe mladića je zapravo simbolizovana i „pojačana“ njenim invaliditetom. Mogli bi smo reći: „Uprkos invaliditetu...i pored prepreka koju predstavlja njena invalidnost, njen otežan hod – ona je uporna.“ - *Never let go* je tagline ovog filma-podnaslov.

Matildino okruženje ne podržava njen cilj i potragu, već je odvrćaju od te „sulude potrage“, što je i za očekivati-budući da se porodica osoba sa invaliditetom češće ponaša previše zaštitnički. Kada je potrebno ostvariti cilj, ona „pojačava, pogoršava“ posledice svog invaliditeta, predstavlja se kao korisnica invalidskih kolica u cilju izazivanja sažaljenja i osiguravanja ispunjenja njenih želja i zahteva. Zapravo, ljudi su milosrdniji

prema njoj čak i kad ona sama ne „potencira“ invalidnost. Ovde je primetno ukazivanje na stereotip ali je ipak za vreme i kontekst u kom se radnja filma odvija situacija prikazana doista realistično.

U ovom filmu kao glavni motiv pronalazimo Upornost. Žena sa invaliditetom kao stereotip simbolizuje – model naizgled iracionalne ali nadljudske istrajnosti i upornosti u potrazi za odgovorima, jer ne samo što je osoba sa invaliditetom, već je i žena.

Oasis (Južna Koreja, 2002.)

Film Oasis ukazuje na najuobičajenije stereotipe o ženama sa invaliditetom a istovremeno ih subverzira.

Gong-ju Han je devojka sa težim oblikom cerebralne paralize koja živi u starom stanu u zgradi bez lifta. Povremeno je posećuju komšinica i brat (koji sa svojom suprugom živi u novom stanu koji plaća od njenih invalidskih primanja). Voli da se igra odsjajem ogledala po zidu koji se 'pretvaraju' u bele golubove i leptire što zapravo simbolizuje želju za slobodom i nesputanošću. Vidimo je kako se sa uživanjem ulepšava, češlja i šminka ali i kako u sopstvenom stanu biva primorana da prisustvuje seksualnom činu komšinice i nekog muškarca očigledno je smatrajući mentalno ne razvijenom da shvati i razume seks. Kada dobija cveće od muškarca koji joj se udvara a koji kasnije postaje prijatelj, pita se šta je motiv tome. Film naizgled prikazuje ljubavnu priču dvoje mladih koja biva onemogućena zbog stereotipa i predrasuda.

Njih dvoje, ona sa težim fizičkim, on sa lakšim mentalnim invaliditetom započinju druženje i grade svoj odnos postepeno kao što bi se bila koja druga veza gradila. Međutim, njihov odnos započinje silovanjem koje nikome ne prijavljuje – i nakon koga ona poziva mladića koji je silovao da je ponovo poseti.

Njihove uloge su rodno konstruisane jer ona od njega kao muškarca traži i očekuje zaštitu, a on radi na usavršavanju automehaničarskog zanata kako bi imao novca da materijalno obezbedi sebe i nju. Filmom se pokazuje realnost diskriminacije žena sa invaliditetom istovremeno predočavajući i razarajući predrasude u niz segmenata ali ću pomenuti samo dva ključna.

Jong-du Hong odvodi Gong-ju Han-a na porodičnu večeru povodom proslave rođendana njegovog brata, a njegova majka izražava negodovanje zbog njegove veze sa „takvom“ devojkom. Bez obzira na invaliditet muškarca –*invalidnost žene je*

neprihvatljiva za porodicu tog muškarca (najčešće i najviše majke) jer invalidnost 'pogađa' njene mogućnosti za ispunjavanje rodnih uloga.

Na kraju, ona inicira seksualni odnos izražavajući želju da spava sa njim. Međutim, kada ih njen brat i snaha zateknu, gledaoci se suočavaju sa najvećom predrasodom kada su žene sa invaliditetom u pitanju - bez ikakvog utvrđivanja činjenica, svi – počev od njenog brata i snahe, policije i njegove braće, pretpostavljaju da se radi o silovanju. Ona je odmah okarakterisana kao žrtva koju je „potrebno spasiti“ bez potrebe da se čuje njen glas. Njeni (zbog spazma) neuspeli pokušaji da govori i odbrani ga od napada, tumače se kao izrazi straha. Kroz reči policajca „Kako si mogao da napadneš sirotu devojkicu, ne razumem. Pali te pogled na nju?“ ukazuje se na predrasudu da je žensko telo sa invaliditetom apsolutno neprivlačno, da su žene sa invaliditetom aseksualne i da seksualni odnos sa ženom sa invaliditetom može biti isključivo u situaciji nasilja.

Za razliku od Matilde u filmu Veridba je dugo trajala, koja je nailazila na predusretljivost ljudi zbog njenog invaliditeta i invalidskih kolica, akteri ovog filma su nailazili na suprotan odnos ljudi, na primer, u restoranima jednostavno ne bi bili usluženi i bivali bi „zamoljeni“ da napuste objekat.

U filmu **Snežni kolač** (Snow Cake – Kanada – V. Britanija) iz 2006. godine Linda Friman je žena sa autizmom⁵ koja živi samostalno, osnažena je – opšte uzevši visoko funkcionalna i obavlja posao u lokalnom marketu koji zadovoljava njene potrebe za redom i šablonima. Na njenim vratima se jednog dana pojavljuje muškarac - Alex Hughes koji joj saopštava da je njena kćerka putovala sa njim i da je u saobraćajnoj nesreći poginula.

Alex ostaje nekoliko dana kod Linde da bi u dan određen za to izneo smeće jer ona ima strah. U njenom životu trenutno ne postoji muškarac u partnerskom smislu i Alex iako počinje da živi sa njom ni ne pokušava da s njom uspostavi partnersku vezu-već to čini sa njenom komšinicom. Ipak, njena seksualnost se u jednoj sceni na posredan način prikazuje i predočava gledaocima. Naime, Linda voli da jede sneg (otuda i naziv filma) i u jednom dijalogu upita svoju komšinicu da li je ikada imala orgazam. Na potvrđan odgovor-Linda kaže da je „orgazam kao inferiorna verzija onoga što ona oseća kad su joj puna usta snega“.

⁵ **Autizam** je biološki razvojni poremećaj mozga. Zbog prirode nastanka i manifestacije, autizam je vrlo složeni poremećaj. Glavne karakteristike autizma su slaba ili nikakva socijalna interakcija i komunikacija, ograničeni i ponavljajući obrasci ponašanja. (<http://hr.wikipedia.org/wiki/Autizam>)

Ovaj film naizgled govori o čudnom prijateljstvu muškarca i žene sa autizmom ali zapravo govori o jednoj ličnoj ljudskoj drami (Alex je nedavno izašao iz zatvora i u potrazi je za sinom) a žena i to žena sa invaliditetom kao da je u funkciji pojačavanja ideje da nikada nije kasno, i nikada nije toliko veliki prostor da se ne bi smo povezali sa drugim bićima ma koliko to nemoguće izgledalo.

ZAKLJUČAK

Feministička kritika usmerena je na dihotomije Zapadne filozofske misli i na poistovećivanje žene sa prirodom, stvarima, emocijom i iracionalnošću, nedovršenošću i nesavršenošću – dakle onim što se treba kontrolisati i popraviti.

Analizom tri filma došli smo do uvida da su žene sa invaliditetom takođe viđene i predstavljene kao iracionalne, emotivne i uporne, zavisne u svojoj emotivnosti i iracionalnosti a naravno i nedovoljno savršene, i u tom smislu 'inferiorne'. Invaliditet žene je zapravo samo u funkciji pojačavanja utiska o istinitosti ovih pridodatih osobina. Podsećajući se citata Jenny Morris o razlozima malog broja žena u filmovima, možemo reći da smo na neki način potvrdili njenu tezu o osobama sa invaliditetom kao „*supercrips-ima*“. Matilda-iracionalna, zaljubljena, neukrotiva, spremna na sve da dođe do odgovora i do verenika, uprkos otežanom hodu stiže do cilja. Linda, uprkos autizmu-živi samostalno od sopstvenog rada. Iako Matildina upornost objektivno jeste primer ljudske istrajnosti i volje, invaliditet kome se kulturno pridodaju nemoć, nesposobnost čini njenu istrajnost gotovo nadljudskom.

Film *Oasis* nas suočava i sibverzira stereotipe o aseksualnosti žene sa invaliditetom ali istovremeno ih i potkrepljuje. Podsećamo i da je taj odnos započeo silovanjem (dakle nasilje) preko koga žena sa invaliditetom prelazi (jer je previše usamljena a on je jedina osoba koja joj je ukazala pažnju) a time što ženu sa invaliditetom stavlja u odnos sa mentalno nedovoljno razvijenim muškarcem potkrepljuje jedan drugi stereotip-da osobe sa invaliditetom stupaju u intimne odnose isključivo ili uglavnom sa drugim osobama sa invaliditetom⁶. Čak je i Matildin verenik njen drug iz detinjstva, dakle iz vremena kada je dečije poimanje neuprljano društveno poželjnim obrascima.

Majka mladića koja negoduje zbog devojke sa invaliditetom (Oasis), kao što smo u analizi pomenuli simbolizuje upravo negiranje rodnih uloga. Identitet žene sa invaliditetom se ne posmatra kao identitet žene već kao identitet osobe sa invaliditetom. Indikativno je i

⁶ Najčešće pitanje koje je upućeno osobi sa invaliditetom koja kaže da ima partnera, intimnu vezu je : „A jel i on/a invalid?“

to što u filmu *Snow Cake*, Alex i Linda ne ulaze u intiman odnos iako je očito da je Linda bivala u takvim odnosima i iako su njih dvoje uspostavili neku vrstu odnosa i prijateljstva. Na kraju, s jedne strane Linda je dovoljno funkcionalna da živi samostalno ali joj je ipak, potreban spasitelj-muškog pola u nekom naizgled naivnom segmentu kao što je izbacivanje smeća.

Stiče se i utisak da uz svaku od ove tri žene sa invaliditetom-postoji neki muškarac-muškarac kao razlog potrage ili kao spasitelj, tek muškarac za kog se lako može pomisliti da je on figura oko koje se fabula filma odvija. Žena je prikazana kao obličje borbe (protiv sveta, protiv predrasuda, borbe za ljubav), upornosti, snage ali istovremeno i kao objekat brige, ljudskog dobročiniteljstva ili diskriminacije.

Da zaključimo kroz prizmu feminističke teorije invalidnosti, društvo vidi žene sa invaliditetom kao obeležene i isključene a filmom kao medijem to i obelodanjuje⁷. Identitet žene sa invaliditetom nije identitet žene niti je kompleksan kako to feministička teorija invalidnosti prepoznaje, već je prikazan kao monolitan – njen identitet je identitet osobe sa invaliditetom ali su njene osobine zato „*tipično ženske*“. Dakle, kada posmatramo junakinju, njen invaliditet se stavlja u prvi plan, invaliditet sa kojim je kao gledaoci filma identifikujemo, poistovećujemo jer nam gotovo ništa drugo nije ponuđeno. Invaliditet koji ukazuje na nemogućnost, nekompetentnost, nefunkcionalnost. Međutim, osobine ličnosti koje su joj pridodate su pasivnost, strah, potreba za zaštitom, emocionalnost, iracionalnost – osobine koje se inače pridodaju, traže i očekuju od žena, nezavisno od njene rase, etniciteta, klase, prostora i vremena u kome živi. Kao ženi potreban joj je muškarac a kao osobi sa invaliditetom neko da brine o njoj. Iako filmovi subverziraju pre svega stereotipe o aseksualnosti žena sa invaliditetom, stavljajući je u ulogu majke, (*Snow Cake*), verenice (*Veridba je dugo trajala*), žene koja inicira seksualni odnos (*Oasis*), njihove osobine kao žena ostaju u domenu stereotipizacije, predstavljene iz kognitivnog okvira patrijarhata.

Ovakvim prikazivanjem stereotipi o ženama sa invaliditetom se održavaju i produbljuju (iako na prvi pogled izgleda da film ruši predrasude) a njena podjarmljenost i višestruka diskriminacija ostaju neprepoznate.

Mogući prikaz žene sa invaliditetom koji bi u potpunosti izašao iz dominantnih prikaza bio bi prikaz samostalne, nezavisne, samosvesne, aktivne, samoaktualizovane žene. Prikaz koji njeno poimanje (samo)održanja nije povezano sa naklonošću, ljubavlju,

⁷ Zaključak je donet na osnovu detaljne analize pomenuta tri filma i na osnovu uvida u neke tv filmove koje sam imala prilike da pogledam a koje iz tehničkih razloga nisam imala mogućnosti da detaljno analiziram.

dobrotom nekog muškarca. Bio bi to prikaz žene koja je stvarna a ne slika koju stvaraooci filmova imaju ugrađene u svoje okvire promišljanja i posmatranja.

LITERATURA

Članci na engleskom jeziku:

1. Caron, Charlotte and Christy, Gail (1997) *Living on the edges [personal stories about living with chronic illness and disabilities]*, Canadian woman [studies](#). Downsview: winter 1997. Vol. 17, iss. 1; pg. 86
2. Garland-Thomson, Rosemarie (2002), *Integrating disability, transforming feminist theory*; Nwsa journal; fall 2002; 14, 3; proquest central
3. Harnett, Alison (2000), *Escaping the 'Evil Avenger' and the 'Supercrip': Images of Disability in Popular Television*, Irish Communications Review Vol 8
4. Hume, Joan, (1996), *Disability, Feminism and Eugenics: Who has the right to decide who should or should not inhabit the world?* first presented at the Women's Electoral Lobby National Conference, University of Technology, Sydney, 26th January 1996. Copyright 1996
5. Kwiotek, Rita G (1999), *Disability, gender and power: finding a useful theoretical framework and an appropriate methodology*, Department of Sociology & Political Science, National University of Ireland, Galway
dostupno na: www.wvda.org.au/kwiotek1.doc
6. Martz, Erin (2001), *Other Research -- Acceptance of Imperfection*, MA, CRC
dostupno na: www.dsqsds.org
7. Perry, Della and Whitesid, Ruth Keszia (1995) *Historical and Contemporary Intersections of "Otherness"*, Women, Gender and Disability,
dostupno na: <http://www.academyanalyticarts.org/perrywhiteside.htm>
8. Traustadottir, Rannveig and Harris, Perri (1997), *Women with Disabilities: Issues, Resources, Connections Revised*,
dostupno na: <http://www.independentliving.org/docs3/chp1997.html>
9. Tremain, Shelley (1993), *Feminism & disability by Barbara Hillyer*; Norman and London:University of Oklahoma press
10. Vansteenwegen, Alfons, Jans, I. and Revell, Arlynn T. *Sexual experience of women with a physical disability: a comparative study* (2003), Sexuality and disability, volume21, number 4/december
11. Young, Iris Marion (1989) *Polity and group difference: a critique of the ideal of universal citizenship*, Ethics, Vol. 99, No. 2 (Jan., 1989), 250-274
dostupno na: <http://links.jstor.org/sici?sici=0014-1704%28198901%2999%3A2%3C250%3APAGDAC%3E2.0.CO%3B2-L>
12. [Wendell, Susan](#) (1993), *Feminism, disability and transcendence of the body*, [Canadian woman studies](#). Downsview: [summer 1993](#). Vol. 13, iss. 4; pg. 116

Internet stranice:

13. *Feminist Perspectives on Disability*,
dostupno na: <http://plato.stanford.edu/entries/feminism-disability/>
14. *Women, Disability, And Identity; Violence And Abuse; Sexuality; Literature, Literary Analyses and Media Studies; Feminist Disability Studies*;
dostupno na: <http://disabilitystudies.syr.edu/resources/>
15. http://www.mediaed.org.uk/posted_documents/DisabilityinMedia.htm

Literatura na srpskom jeziku:

16. Kiš, Danijela Marot i Bujan, Ivan (2008): *Tijelo, identitet i diskurs ideologije*: Fluminensia- br. 2, str. 109-123
17. Mos, Kevin: *Jugoslovenski transseksualni heroji: 'Virdžina' i 'Marble Ass'*
dostupno na: <http://www.fabrikaknjiga.co.rs/rec/67/327.pdf>
18. Milojević, Ivana (2010), *Uvod u rodne teorije* radna verzija
19. Živić, Ivan: *Performativne karakteristike roda: subverzija identiteta u filmu Marble Ass Želimira Žilnika*, dostupno na:
<http://www.womenngo.org.yu/labris/sajt/PerformativneKarakteristikeRoda.pdf>
20. *Rodne uloge i nasilje nad osobama sa invaliditetom*,
dostupno na:
http://www.izkruga.org/publikacije/html/03_rodne_uloge_i_nasilje.html
21. *Seksualnost i invaliditet*, dostupno na: <http://www.forum.hr/showthread.php?t=21555&page=2>
22. *Žene sa invaliditetom u Srbiji - Prva analiza stanja i pravne regulative o položaju žena sa invaliditetom u Republici Srbiji*, dostupno na: www.izkruga.org
23. *Prepreke za jednakost – dvostruka diskriminacija žena sa invaliditetom* - Sažetak zbirke tekstova o ženama sa invaliditetom i izvod iz informativne publikacije o ženama sa invaliditetom Svetske organizacije osoba sa invaliditetom DP dostupno na: www.cilsrbija.org/ebib/Zene_sa_invaliditetom.pdf